

Chicago Okulu, Milton Friedman ve Monetarizm*

Gülsün Gürkan Yay**

“Çok bilinen bir kalıp vardır: Herhangi biri, bir ortodoksiyi tehdit etmeye başladığında, ilk tepki bu kişiyi görmezden gelmek olur... Eğer bu kişi sesini duyurmayı ve (ortodoksiyi) rahatsız etmeyi başarırsa, ikinci tepki onunla alay etmek ve aptalca fikirlere sahip aşırı bir adam olduğunu kabul ederek onunla eğlenmektir. Bu evre geçtikten sonra, asıl önemli olan evre, onun giysilerini giymek, onun fikirlerini benimsemek ve onu, sadece paranın önemli olduğuna inanan aşırı bir adam olarak niteleyip zaten herkesin paranın önemli olduğunu bildiğini vurgulayarak onun fikirlerini karikatürize etmektir” (Friedman, 1970/b:21).

I. Giriş

Bilindiği gibi, kapitalist sistem 20. yüzyılda biri iktisadî olaylar düzeyinde ve biri de iktisat bilimi düzeyinde olmak üzere iki ciddî kriz yaşamıştır. Bunlardan ilki, 1890’dan itibaren hakim iktisada dönüşen Neo-Klâsik İktisadın 20. yüzyılın ilk çeyreğinde *Büyük Bunalım*’ın ortaya çıkışıyla birlikte yaşadığı krizdir. 1920’lerin ortalarından 1930’ların ortalarına kadar Neo-Klâsik İktisat çok yoğun eleştiriye tâbi tutulmuştur. Schackle bu yılları *Yüksek Teori Yılları* olarak adlandırmaktadır.

1930’lardan itibaren Keynesci düşüncenin etkilerini görüyoruz. Keynes Devrimi 1950’lerin ortalarından 1970’lere kadar hakimiyetini sürdürürken, Neo-Klâsik İktisat da yeniden yorumlanarak *Neo-Klâsik Sentez*’e dönüşmüştür.

İktisadın ikinci krizinin 1970’lerin başından 1980 ortalarına kadar sürdüğünü söyleyebiliriz. Aslında 1950’lerden beri Neo-Klâsik Sentez Keynesçiliği yoğun olarak eleştirilip tartışılıyordu. Ancak teori, reel dünyayı açıklamaya yeterli olduğu sürece eleştiri ve farklı yaklaşımların sesi etkili olmamaktaydı. Ne zaman ki, mevcut teori reel dünyadaki soruna (enflasyon/stagflasyon) cevap üretememeye başladı, yeni yaklaşımlar gündeme geldi.

1930’lardan beri Keynesgil iktisada karşı koyuşun kalelerinden biri olan Chicago Okulu Geleneğinden yetişmiş Friedman ve yakın çevresindeki iktisatçıların, 1950-60’larda şiddetlenen eleştirileri ve alternatif görüşleri, 1970’lerde ortaya çıkan *stagflasyon* krizinin Keynesci politikalarla çözümlenememesiyle beraber yükselişe geçti. Bu yıllardan itibaren iktisattaki en ciddî tartışma Monetarizm/Keynesyen iktisat tartışmaları oldu.

** Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF Öğretim Üyesi.

1968'de Karl Brunner'in *Federal Reserv Bank Saint Louis Review*'de yayınlanan makalesinde ilk kez adı konan *Monetarizm*'in ilk mesajı, iktisatçılara 1920'lerde bilinen ve sonra unutulmuş para prensiplerini (ve miktar teorisini) yeniden hatırlatmak oldu. Monetarizmin zaman içinde vurgularında önemli değişiklikler de olmuştu: 1950'lerde para talebi, parasal geçikmeler, para ve maliye politikalarının etkinliği ve nispi gücü; 1960'larda parasal büyüklüklerin kontrol edilebilirliği ve 1970'lerde enflasyon analizi ve Phillips Eğrisi üzerine tartışmalar önem kazanmıştır.

Monetarizmin tartışmasız liderinin Friedman olduğu üzerinde fikir birliği olsa da, bu ekol çerçevesinde çeşitli boyutlarda farklılaşan versiyonlar olduğunu da belirtmek gerekir. Monetarizmin "Friedman Versiyonu" nun büyük çoğunluğunu Chicago çevresinden yetişen ve çoğu Friedman'la doktora tezi yazmış olan bilimadamları (Cagan, Lerner, Selden, Becker, Pask, Macesech, Meiselman, Gibson, Sidrouski, Darby, Laidler) ile St. Louis Fed. Reserv Bankası uzmanları (L. Anderson, J. Jordan, Keran, K. Carlson) oluşturmaktadır. Ayrıca bu grubun İngiltere'de de temsilcileri (A. A. Walters, H. G. Johnson) vardır. İkinci bir yaklaşım olarak, Friedman'ın aktarma süreci analizini çok daha ayrıntılı bir nispi fiyat teorisi olarak geliştiren K. Brunner-A. Meltzer Yaklaşımı vardır. Üçüncü önemli yaklaşım ise, Tobin'in "Monetarist Mark II" olarak nitelendirdiği (Tobin, 1981:36) Rasyonel Bekleyişler Hipoteziyle tanınan ve Walrasgil Genel Denge çerçevesinde makroiktisatın mikro temellerini kuran analizleriyle *Yeni-Klâsik Makro İktisat Okulu* yaklaşımıdır. Özellikle bu son yaklaşımın analitik araçlarda ve metodolojik çerçevede Friedman versiyonundan oldukça farklı bir yaklaşım olmasına ve başlıbaşına bir ekol oluşturmasına karşın, hepsinin Lacatos anlamında "sert çekirdek"te ve politika önerilerinde birleştiklerini/uyuştuklarını söyleyebili-

riz: Ekonominin özel kesiminin istikrarlı olduğu, piyasa mekanizmasının ekonomileri dengeye getirici güç olduğu; devletin ekonomiye müdahalelerinin kaynak ve gelir dağılımını bozduğu ve konjonktür dalgalarını yaratan en önemli etkenin *beklenmeyen parasal değişimler* olduğu hususları. Bu ortak düşünceler hemen hemen aynı politika önerilerinin savunulmasına zemin hazırlamıştır: Parasal kuralların, isteğe bağlı (discretionary) politikalara üstün olduğu; para ve maliye politikalarının etkisiz olduğu, politika yapıcılarının güvenilir ve itibarlı olmasının başlıbaşına bir politika aracı olduğu önerileridir.

Bu genel girişten sonra, öncelikle monetarizmle adı özdeşleşmiş olan Nobel ödüllü iktisatçı M. Friedman'ın düşünsel kökenleri, özellikle Chicago Okulu ile bağlantıları (ortak ve farklı yönleri) vurgulanarak açıklanacaktır. İkinci olarak, Friedman'ın İktisat Bilimine yaptığı katkıları açıklanmaya çalışılacaktır.

II. Friedman'ın Düşünsel Kökenleri ve Chicago Okulu

Monetarist düşüncenin öncüsü olan Friedman'ın yeni kavramlar üzerine inşa ettiği analizlerin önemli ölçüde geçmişle bağlantıları vardır. Friedman'ın başarıyla gerçekleştirdiği şey, kendinden önceki iktisatçıların tartıştığı/düşündüğü kabul görmüş veya görmemiş düşünceleri en iyi şekilde değerlendirme, anlama, yorumlama ve bunlardan hareketle daha ileri (gelişmiş) bir analize ulaşabilmesidir. Friedman'ın etkilendiği kaynaklar, temel olarak eski Miktar Teorisyenleri, Chicago Okulu ve Chicago dışındaki Amerikalı Miktar Teorisyenleridir. Ayrıca, bir Marshall'cı iktisatçı olan Friedman'ın, Marshall geleneğiyle yetişmiş olan Keynes ve Keynesyenlerle etkileşim içinde olması da kaçınılmaz görünüyor.

Öncelikle, Irving Fisher ve Marshall'dan etkilendiği açıktır. Fisher'in çeşitli çalışmalarında basit ve gelişmemiş şekilde yer alan kav-

ramlar (reel/nominal faiz oranları ayrımı; gelir ve servet arasındaki ilişki ve ayrım; beklenen ve beklenmeyen talep değişikliklerine üretim/istihdamın tepkisi) Friedman'ın analizlerinin gelişimine ve sürekli gelir, doğal işsizlik oranı gibi kavramları geliştirmesine katkıda bulunmuştur (Friedman, 1975:12-13). Friedman'ın modern miktar teorisi de, Marshall'ın Nakit Dengeler yaklaşımının geliştirilmiş ve Keynesgil portföy analiziyle birleştirilmiş bir sentezidir (Friedman, 1970/a:200).

İkinci önemli etkilenim kaynağı, şüphesiz ki 1932-1935 yılları arasında lisans öğrenimi gördüğü Chicago Üniversitesi'dir. 1930'larda Chicago Üniversitesi'ndeki hakim grubu oluşturan I. Kuşak Chicagolular (Knight, Viner, Mints, Simons), ikinci kuşağın (Friedman, Stigler ve Becker) hocaları ve öncüleri oldular. Friedman, Knight'tan İktisadî Düşünce Tarihi, Mints'den Para ve Bankacılık, Viner'den Fiyat ve Bölüşüm Teorisi ile Uluslararası Ticaret ve Finans dersleri almıştır. Friedman'ın, Keynesci bir dünyada Miktar Teorisinin tek savunucusu olan bir okulda yetişmiş olmasının, modern miktar teorisi ve portföy analizini kurmada etkili olduğu açıktır. Ona göre, Chicago Okulu (geleneği), 1930'lar ve 1940'lar boyunca parasal konulara ve para teorisine eğilen, paranın problem olduğunu öne süren ve miktar teorisini geliştiren bir yaklaşımdır; ama değiştirilemeyen ve katı bir ortodoksi değildir (Friedman, 1956:3). Gerçekten de, ilk Chicagolular'ın miktar teorisi yaklaşımları, Friedman'inkinden oldukça farklıdır: Öncelikle, V sabit veya istikrarlı değildir. Piyasadaki para sabit kalsa bile banka sisteminin özellikleri nedeniyle para miktarı değişmektedir; bu nedenle hükümet V'deki değişimleri dengelemek için M'yi ayarlamalıdır. M'deki değişimler APİ ile olabileceği gibi, açık bütçe politikalarıyla da gerçekleştirilebilir. Hatta ikinci yol daha etkin görülmektedir (Patinkin, 1972:96-97). Friedman, Chica-

go'lu hocalarının, deflasyon ve kitlesel işsizlikle savaşmakta geniş ve sürekli bütçe açıklarını ve açık piyasa işlemlerini önerdiklerini belirterek, "Simons, Mints ve Viner'in temelleri üzerine oturan bizlere Keynes'in öğreteceği hiçbir şey yoktu" demektedir (Friedman, 1972:937).

Chicago içinden ve dışından Friedman'ı etkileyen başka kaynaklar da olmuştur: Friedman Chicago'da, kantitatif iktisat ve ekonometrinin öncülerinden olan H. Schultz'dan istatistik dersi almış, 1934'te de Schultz'un asistanı olmuştur. Rutgers Üniversitesi'nde Burns'den özellikle iki yönden çok etkilenmiştir: Alfred Marshall'ın iktisatı ve NBER'deki ampirik analizler. Columbia Üniversitesinden hocaları olan Hotelling ve Westley Mitchell'den de sırasıyla aldığı matematiksel iktisat ve istatistik ile konjonktür analizi derslerinin kariyerinde önemli yeri olmuştur. Bu etkilenimlerle birlikte Friedman iktisat biliminin yöntemi konusunda eski kuşaktan farklılaşmış; iktisat teorilerinin mutlaka reel hayatı açıklamakta yararlı bir araç olması gerekliliğinden hareketle ampirik yöntemi benimsemiş; hipotezlerin testi için istatistiksel ve matematiksel yöntemleri kullanmış ve bunu Chicago'da yetişen gençlere de benimsetmiştir. Friedman, 1940 sonrasında Chicago Okulu'nun entellektüel liderliğini aldıktan sonra üniversitede hazırlanan doktora tezlerinin niteliği ve niceliği de değişmiş; tezler daha çok teorik ve ampirik para konularına kaydığı gibi, daha kısa, yoğun ve kaliteli, spesifik, dar alanlı ve ampirik içerikli olmaya başlamıştır (Hammond, 1999).

Friedman ve çevresiyle birlikte değişime uğrayan ve sonraları Monetarizm adıyla yeni bir ekol olarak nitelendirilen bu ikinci kuşak "Chicago Okulu"nun eski kuşakla benzerlik ve farklılıklarının vurgulanması gerekmektedir (Wood, 1999). Bize göre, Chicago Geleneği, vurgularda ve ayrıntılarda farklılıklar olmasına rağmen, temel üç ayırıcı özelliğe sahiptir.

Birincisi, klasik liberalizm zihniyetinin hakim olması, serbest piyasanın gücüne, rekabete, ekonomik özgürlüklere ve özel mülkiyete olan güven ve inançtır. İlk kuşağın lideri olan ahlâk felsefecisi, sosyal filozof ve iktisatçı Knight'a göre, liberal epok, karmaşık bir kültürel evrimin yan ürünü olarak ortaya çıkmış; plânlanarak ve dizayn edilerek değil, daha ziyade karmaşık ve kendiliğinden gelişen (spontane) insan faaliyetlerinin bir sonucu olarak doğmuştur. Smith gibi Knight'a göre de, liberalizm rekabetçi piyasalardaki satın alma/satma faaliyetlerinin kaosundan ortaya çıkmış düzenli bir ekonomik işbirliği sistemidir. Bu özgür işbirliği sistemi, alternatif işbirliği modellerinden daha tatminkârdır. Bireysel tercihlere duyulan güven ise, bireylerin rasyonel ve kusursuz kararlar vermesinden (pozitif faydacılıktan) ziyade, otoritelerin (hükümetlerin) seçimlerindeki büyük hatalara/yanılgılara dayandırılmaktadır. Buna göre, irrasyonel bir bireyin bile kendi başına yaptığı hür bir seçim, herhangi bir kontrol ajanının dışarıdan empoze ettiği seçimden daha iyidir.

Knight, insan zihnine önem veren klâsik liberal geleneği sürdürerek, rasyonel ve fayda maksimize eden mükemmel bilgili bir birey (homo economicus) düşünmemekte; tersine rekabetçi piyasalarda varolan *ex ante* bir rasyonaliteden ziyade, piyasanın işleyişinin, kurumlarının ve koşulların zorlamasının bireyleri yavaşça rasyonaliteye yönettiğini, yani *ex post* deneyimlerle öğrenilen bir rasyonaliteyi vurgulamaktadır.

Özellikle ilk kuşak, ideal piyasalarla reel olan arasındaki farkın ayırında oldukları gibi, piyasanın iyi işlemediği alanlarda (dışsal ekonomiler, değişime ayarlanma problemleri, piyasa gücünün eşitsizliği) sosyalize edilmiş endüstrileri savunmaktadırlar (Sally, 1998).

Chicago Okulu'nun her iki kuşağı da, ekonomik özgürlüklerin kualsızlık olmadığını, ekonomik bir düzen içindeki özgürlüğün uygun bir politik ve yasal çatıya bağlı olması ge-

rektiğini vurgulamaktadır. Ancak Knight'ın sosyal düzenin yapısı ile bireysel özgürlük arasındaki bağlantıya özel önem vermektedir. Knight, modern toplumda serbest piyasa düzeninin temel tamamlayıcı unsurunun "government by discussion" olması gerektiğini savunur. Bu anlamda demokrasi ve ekonomik liberalizm bir madalyonun iki yüzü gibidir. Ancak tartışmalar, yeterli derecede ortak sınırları olmazsa dejenerasyona eğilimlidir ve sosyal düzeni kesintiye uğratabilir. Sınırlar esastır; ancak değişmez değildir. Knight'ın bu konudaki muğlak olan görüşleri, öğrencisi Buchanan'ın "sınırlar/kurallar arasında seçim" ve anayasal iktisadın nihaî amacının piyasa kurallarını yöneten politik düzenin kurallarını iyileştirmek ve değiştirmek olduğu fikriyle biraz belirginleşmektedir.

Knight'a göre, hükümetin en önemli işlevlerinden biri, bir bireyi diğer bireylere karşı korumanın yanısıra, organize olmuş güç gruplarının faaliyetlerini sınırlamaktır. Hükümet belli özel grupların lobbicilik yaparak kendi lehlerine fakat genel çıkara aykırı hareket etmelerini engellemeli ve kendisi de bu grupların eline düşmemelidir. Karmaşık bir toplumda sübjektif istekler üzerinde bir anlaşma olasılığı yoktur; uygun zemin istekler değil, haklardır. Hukukun üstünlüğü prosedürü içinde şekillenmiş birey haklarının çerçevesi üzerinde kollektif bir anlaşma olabilir.

İkinci ortak nokta, Keynesci İktisadın eleştirisidir. Eleştiri konularının başında, Chicago Okulu'nun temel teorik çerçevesi olan miktar teorisinin, Keynes/Keynesci İktisat tarafından tamamen unutulmuş veya alay edilerek ihmal edilmesi gelmektedir. İkinci olarak, Keynes'in kısa dönem analizinin, uzun dönemi tamamen ihmal ederek ekonomik realitelerin anlaşılmasında yanıltıcı olduğu vurgulanmaktadır. İkisinin ayrı ayrı analizi gerekmektedir. Friedman ve ikinci kuşak, kısa ve uzun dönemi ayırıştıran analizleriyle öne çıkmaktadır. Keynes'in eleştirildiği için-

cü husus ise, kamu müdahaleleri ve kamu te-kelleri konusudur. Ancak, ilk kuşak Chica-go'lular, kamu müdahaleleri/tekelleri kadar özel tekelleri ve sendikaları da aynı şiddetle ve netlikle eleştirmektedirler.

Üçüncü ayırdedici özellik ise, ekonomik politikalarda otoritelere, duruma ve isteğe bağlı politikalara karşı kuralların savunulmasıdır (discretionary policy vs. rules). Bir "bekçi" devlet yerine, sınırlı, fakat temel işlevlerinde etkin bir devletin "oyunun kurallarını koyma" yönü ve hakem rolü vurgulanmakta ve bunun son derece karmaşık ve sonsuz bir iş olduğu belirtilmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz ortak/benzer hususlara karşılık, Chicago Okulu'nun ilk ve ikinci kuşağı arasındaki en temel farklılığın bilimin (iktisadın) yöntemi konusunda ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Knight'ın iktisadın yöntemi konusunda istatistik ve induktif metod kullanan uygulamalı (applied) iktisadın özel yer ve zamandaki dataları kullanarak, formel iktisadın genel yasalarını bulabileceğini; ancak bunun sınırlı bir yol olduğunu öne sürer. Kurumsal ve tarihsel iktisadın psikoloji, kültürel tarih ve etik gibi bir disiplin olduğunu ve farklı aletleri bulunduğunu belirtir. Değerlerle ilişkili olan bu bilimin fizik bilimlere benzer yanı yoktur. Friedman ise, Popper'den etkilenerek iktisadın da, fizik bilimler gibi "objektif" bir bilim olduğunu ve bilimin yönteminin tek olduğunu öne sürmektedir. Aşağıda açıklayacağımız gibi, pozitif/normatif iktisat ayrımı yaparak, pozitif iktisadın amacının, henüz gözlenmemiş olgular hakkında geçerli ve anlamlı tahminler veren "teori/hipotez"ler geliştirmek olduğunu; bu teori ve hipotezlerin "doğru"luğu ya da "yanlış"lığının sadece gerçek delillerle sınınanabileceğini belirtmektedir (Friedman, 1953:7-8). Friedman'ın yöntemi, teorilerin tahmin gücüne önem veren, teorilerin tahminleriyle, normatif iktisat politikaları arasında ilişki kurmaya çalışan, somuta çözüm

üretmeye öncelik veren, pozitivist ve Popper'ci öğeler taşıyan pragmatik ve ampirisist bir yaklaşımdır (Yay, 2000:62).

III. Friedman'ın Katkıları

Friedman'ın iktisat bilimine yaptığı katkıları açıklarken, öncelikle metodolojik yaklaşımına değinmek gerekmektedir. Bu metodolojinin bizce iki yönü önemlidir. İlki, Friedman'ın *pozitif* ve *normatif* bilim ayrımını iktisada uygulamasıdır. Pozitif iktisat, ahlâkî değerlerden ve normatif yargılardan bağımsızdır ve "nedir" sorusuyla ilgilenmektedir. Normatif iktisat ise "ne olması gerekir" sorusuyla ilgilidir (Friedman, 1953:4). Buna göre iktisat, fizik bilimlerin herhangi biri gibi "objektif" bir bilim olabilir. Friedman, iktisadın insan ilişkileriyle ilgili olmasının ve iktisatçının da araştırdığı konunun bir parçası olmasının objektifliğe ulaşmayı zorlaştırdığını kabul etmekle beraber, bu hususların iktisadın objektif bir bilim olmasını engellemediğini belirtmektedir (Pozitivizm ve bilim metodunun teklifi).

İkinci önemli konu ise, Friedman'ın pozitif iktisatla normatif iktisadın bağlantılı olduğunu vurgulaması ve "*normatif iktisadın açık ya da gizli olarak pozitif iktisadın tahminlerine dayanması*" gerektiğini belirtmesidir. "*(İktisadî) faaliyetlerin olası sonuçlarını öngörebilmemizi sağlayan pozitif bilimsel bilgi, bu faaliyet yolunun arzulanır olup olmadığını belirten normatif yargılar için bir öngerekliliktir*" (Friedman, 1977:453). Dolayısıyla iktisat biliminin ürettiği tahminler, eninde sonunda, iktisat politikası önerileri için bir zemin hazırlamaktadır.

Şimdi öncelikle Friedman'ın pozitif iktisada yaptığı katkıları belirtip daha sonra normatif iktisat görüşlerini (ve politika önerilerini) inceleyelim.

Friedman'ın iktisat teorisine yaptığı kat-kılar şöyledir:

- Miktar Teorisinin yeniden değerlendirilmesi (ve para talebi fonksiyonu analizi),
- Sürekli Gelir Hipotezi (ve Tüketim Fonksiyonu Analizi),
- Para talebi ve dolaşım hızı üzerine yapılan ampirik çalışmalar,
- Enflasyon/İşsizlik Analizi ve Doğal İşsizlik Oranı Hipotezi,
- Transmisyon Mekanizması Analizi,
- Nominal Gelirin Parasal Teorisi,
- Kısa ve uzun dönem ayrımlarının belirlenmesi,
- Uyumcu (Adaptive) Bekleyişler Hipotezi.

Bütün bu pozitif katkılar, 1950'lerin başından 1980'lere kadar yazılan onlarca bilimsel makalenin konusunu oluşturmuştur. Friedman, bu bilimsel çalışmalarının birinin diğerinin yerini aldığı değil, birbirini tamamlayan ve son sözü söyleyen değil, sürekliliği olan bir çabanın parçaları olduğunu belirtmektedir (Friedman, 1972:909). Bunların dışında Friedman, ABD'nin para tarihini yazdığı anıtsal eseriyle ve de popüler dergilerde ve televizyonlarda yaptığı iktisadi/politik yazı ve konuşmalarıyla da ünlüdür. Bilim adamı yönüyle popüler hatip boyutu, onun farklı farklı yorumlanmasına yol açmıştır.

Şimdide kısaca pozitif iktisat bilimine yaptığı katkıları özetleyelim.

1. Miktar Teorisinin Yeniden Değerlendirilmesi

İnsanların taşımak istediği aktif türlerinin ve bilançolarının yapısının analizi olan "portföy analizi" yaklaşımıyla miktar teorisine bakan bu yeni yaklaşım ilk (özellikle Fisher tipi) yaklaşımlardan oldukça farklı ve detaylıdır. Cambridge tipi Nakit Balans Yaklaşımıyla Keynesci Portföy Analizinin bir birleşimi ve geliştirilmiş biçimi olan yeni bir para talebi teorisi sunmaktadır. Bu mikro bazlı yaklaşımda, hem bireyler (nihaî servet sahipleri) hem müteşebbisler, bir bütçe sınırı (servet

sınırı) altında kendileri için en uygun portföy bileşimini oluşturma gayreti içindedirler. Para talebi güduları (ihtiyat, işlem ve spekülasyon güduları) dikkate alınmamaktadır (Friedman, 1956:14). Reel para talebi fonksiyonu kısaca aşağıda belirtilen değişkenlerin bir fonksiyonu olarak düşünülmektedir:

$$\frac{M}{P} = f \left(r_b, r_e, \frac{1}{P} \frac{dP}{dt}, w, \frac{Y_p}{P}, u \right)$$

Buradaki en önemli değişken Y_p ile gösterilen sürekli gelir (servet) kavramıdır. Bu uzun dönemli ve istikrarlı değişken, uzun dönemli para talebinin de istikrarlı olmasını sağlamaktadır. Para talebinin sürekli gelire göre elastikiyeti ABD için 1.8 olarak hesaplanmıştır. (r_b ve r_e gibi tahvil ve hisse senetlerinin getirilerini gösteren) faiz değişkenlerinin para talebinin belirlenmesinde (ampirik olarak saptanmış) zayıf bir etkisi vardır (Friedman, 1959:329).

Burada w ile gösterilen beşeri sermaye kavramı da yine Monetarist başka bir iktisatçının (G. Becker'in) literatüre kattığı bir kavramdır. Para talebi motiflerine fonksiyonda önem verilmesi de, Friedman için en önemli para tutma motifi ihtiyat güdüsüdür (Friedman, 1959:349). Buna göre, para, değer deposu olma (Friedman'ın deyişle "satın alma gücünün geçici bir mekanı" olma) fonksiyonunu yerine getirebilen, nakite çevrilebilmesi ucuz ve risksiz olan aktif veya aktifler seti olarak tanımlanmaktadır.

2. Sürekli Gelir Hipotezi (Tüketim Fonksiyonu Analizi)

Sürekli Gelir, geçmiş ve şimdiki gelirlerin üstel olarak ağırlıklı bir ortalamasıyla ölçülür. Bu ölçme, bireylerin gelecek gelirleri hakkında tahmin yaparken, yakın geçmişe daha fazla, uzak geçmişe daha az ağırlık vererek geçmiş deneylerini hesaba kattıkları

(hata yapma, öğrenme veya uyumcu beklentiler) varsayımı altında yapılmaktadır. Buna göre bir değişkenin gelecekte alması umulan değeri, bu değişkenin şimdiki ve geçmişteki değerlerinin üstel olarak ağırlıklandırılmış ortalama değerlerinin toplamıdır (Friedman, 1957:221-222). Sürekli geliri aşağıdaki gibi formüle etmek gerekir:

$$Y_{pt} = bY_t + b(1-b)Y_{t-1} + b(1-b)^2Y_{t-2} + \dots + b(1-b)^{n-1}Y_{t-n}$$

Ağırlıkların toplamının

$$\sum_{i=1}^n b_i = 1$$

olması gerekir. Geçmişe gittikçe b'nin ağırlığı azalmaktadır.

Friedman'a göre tüketim de sürekli gelirin bir fonksiyonudur. Sürekli gelir, uzun dönemli ve istikrarlı bir gelir kavramıdır. Kişilerin gelirleri, sürekli ve geçici kısımlardan oluşmaktadır. Ancak sürekli tüketim, geçici gelirlerin fonksiyonu değil, sürekli gelirin bir fonksiyonudur. Friedman, serveti de sürekli gelir kavramıyla ilişkilendirerek, cari faiz oranında gelecekte beklenen sürekli gelirin kapitalize edilmiş bugünkü değeri olarak tanımlamaktadır:

$$W = \sum_{i=1}^n \frac{Y_p}{(1+i)^i}$$

Özetle Friedman'ın tüketimle ilgili hipotezi üç eşitlikle ifade edilmektedir (Friedman, 1957:26):

$$C_p = k(i, w, u)Y_p$$

$$Y = Y_p + Y_t$$

$$C = C_p + C_t$$

P ve t, her değişken için (C ve Y) sürekli (permanent) ve geçici (transitory) kısımları ifade etmektedir. w ise beşeri servetin, sürekli gelire oranıdır.

Sürekli gelir kavramının bir fonksiyonu olarak, hem para talebi hem de tüketim fonksiyonu (uzun dönemli) istikrarlı kabul

edildiği için, Keynes'in öne sürdüğü tüketimin ve para talebinin yarattığı istikrarsızlıklar bu kavramla bertaraf edilmektedir.

3. Transmisyon (Aktarma) Mekanizması

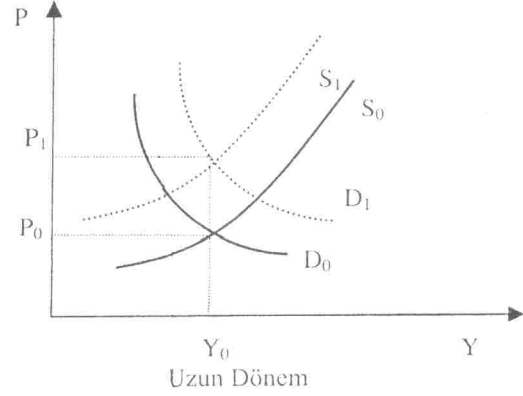
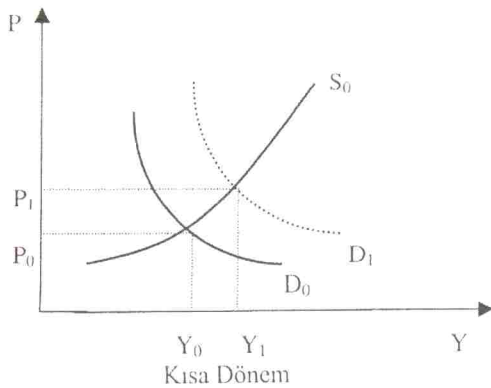
Friedman 1960'ların sonu 1970'lerin başında geliştirdiği analizle, kısa dönemde nominal para miktarındaki değişmelerin reel değişimleri nasıl etkilediğini gösteren bir teorik çatı kurmuştur. Uzun dönemde, para miktarında değişme sadece fiyatlar ve nominal geliri değiştirmekle değil, kısa dönemde fazladan yaratılmış para, iktisadî ajanların tutmak istedikleri miktarı aştığında, yani para arzı > para talebi olduğunda bir bütün olarak toplumun portföylerini denkleştirme çabası, harcama artışları yoluyla bir ayarlama mekanizmasını işletmekte ve bu süreç $M_s = M_d$ dengesi kurlana kadar devam etmektedir.

Friedman'ın aktarım mekanizması, Enflasyon Analizi, Doğal İşsizlik Oranı Hipotezi iç içe geçmiş kavram ve analizlerdir. Adaptif Beklentiler Hipotezi de Sürekli Gelir Hipotezini anlatırken bahsettiğimiz gibi, geçmiş tecrübelerinden yararlanan iktisadî ajanların bir deneme-yanılma sürecinde bu eski tecrübeyi (bilgiyi) gelecek kararlarına yansıtması anlamında, enflasyon beklentileri için de geçerli bir kavram olarak kullanılmakta, analiz için tamamlayıcı (ve gerekli) bir çerçeve oluşturmaktadır.

Para stokunda beklenmedik bir artış olduğunu varsayarak başlayalım. Elleri istediklerinden fazla parasal balans olan bankalar ve banka dışı kesim, portföylerini yeniden ayarlamak ve dengeye getirmek için ilkin riski az sabit faizli para benzeri aktiflere (tahvillere) yönelmekte; bu talep tahvil fiyatlarını artırırken (P_B) tahvil getirilerini (r_b) düşürmektedir. Bu kez daha riskli tahviller, hisse sentleri, reel aktifler ve dayanıklı tüketim malları para ve tahvil yerine ikame edilmeye başlanmakta; böylece bu finansal aktiflerin fiyatları yükselip getirileri düşerken, finansal olmayan aktifler

(dayanıklı ve doğrudan tüketim malları) cazip hale gelmektedir (Likidite Etkisi) (Friedman, 1969: 229-231).

Talepteki artış nedeniyle ortaya çıkan fiyat artışları, henüz maliyetler yükselmemiş olduğundan müteşebbisin kâr beklentilerini arttırdığından yatırımlarını genişletme isteği artmaktadır. Hem düşük faiz oranlarının yatırımlar üzerine dolaylı etkisi (finansal etki), hem de arzu edilenden fazla olan nakit balansların nispi fiyatlar ve diğer harcamalar üzerine etkisi yoluyla tüketim harcamaları uyarılmakta, nominal gelirler artmaktadır (Gelir Etkisi). Müteşebbisler, artan talebi karşılamak için ilkin stoklarını azaltarak üretimlerini arttırmaya çalışırlar. Bundan başka, nominal ücretlerin artış oranının yavaş değişmesinin sonucu olarak, üretimlerini arttırmak isteyen firmalar, başlangıçta aynı nominal ücretten daha fazla işçi kiralayabilmektedirler. Firmalar emek arzını arttırabilmek için nominal ücretlerde yavaş bir artışa da imkân sağlarlar. Maliyetlerdeki bu yavaş ayarlanma nedeniyle kısa dönemde artan talebi karşılamak için üretim ve arz arttırılabilmektedir. Eğer nominal ücretler, fiyat artışlarına hemen ayarlanabilseydi, artan maliyetler nedeniyle arz eğrisi hemen gerileyecek (şekilde S_0 olan S_1 'e kayacak) ve üretim üzerine bir etki olmadan, sadece fiyatlarda bir artış olacaktır. Ve üretim doğal seviyesinde kalacaktır.

Burada ücretlerin yavaş ayarlanması işçilerin fiyat artışlarını tam algılayamamasından (para aldanması) veya gecikmeli algılamasından (adaptif) kaynaklanmaktadır. İşçiler önceki dönem fiyat değişimlerini düşünerek ücret artışı talep etmekte olduklarından her seferinde fiyat artışlarının gerisinden gelen ücret artışı talep ederek emeklerini arz etmektedirler. Ancak işçiler aldandıklarını hissettikleri zaman emeklerini geri çekmeleri durumunda kalmaları halinde istihdam doğal işsizlik oranı seviyesine geri dönecektir (Friedman, 1977: 456-459). Doğal İşsizlik Oranı, daha çok emek piyasasındaki reel güçlere bağlı olan ve doğru algılamalarla tutarlı olan bir orandır, değiştirilemeyen bir sayısal sabit değildir.

Sonuç olarak kısa dönemde hem reel gelir (istihdam) hem de fiyatlar seviyesi artmaktadır. Bir dengelenme süreci sonucunda uzun dönemde üretim ve istihdam doğal seviyesine geri dönerken, artan sadece fiyatlar olmaktadır (Şekil kısa ve uzun dönemi yansıtmaktadır).

Öte yandan başlangıçta likidite etkisinden dolayı düşen faizler, borçlanma talebini artırırken finansal etki ve gelir etkileriyle tersine dönerek tekrar yükselme eğilimine girecektir. Eğer beklenti etkisi varsa (yani beklenen enflasyon oranı artıyorsa), daha yüksek faiz oranına karşılık gelecektir (Friedman, 1968: 6).

Sonuç olarak, parasal bir değişkendeki (para stoku) değişme, kısa dönemde reel değişkenleri (istihdam ve reel faiz oranları) değiştirirse de, uzun dönemde hepsi denge değerlerine geri dönecek, değişen sadece nominal değişkenler (fiyatlar) olacaktır (Friedman, 1975:21).

4. Enflasyon Analizi

Yukarıda açıkladıklarımıza ek olarak Friedman'ın uzun süreli bir enflasyonu "her zaman ve her yerde parasal bir olgu" olarak tanımladığını vurgulayalım. Parasal olmayan diğer bazı faktörler (örneğin maliyetlerdeki artış), fiyatlar genel seviyesini veya özel fiyatları geçici bir süre etkileyebilir. Bu durumda, ekonomideki para miktarı değişmedikçe, insanların satın alma güçleri artmayacak ve değişen sadece nispi fiyatlar olacaktır. Maliyetlerdeki artış, ancak onları finanse etmek için para yaratılırsa süren bir enflasyona neden olacaktır.

Friedman'a göre enflasyonu genellikle kamu kesimi (hükümetler) bazı hedeflerini gerçekleştirmek için yaratmaktadır. Bu hedeflerin başında beklenmedik bir enflasyon yaratarak devletin bazı gelirler elde etmesi gelir. (enflasyon vergisi, senyoraj gelirleri, vergi gelirlerinin enflasyon yoluyla artırılması ve kamu iç borçlarının kısmen bertaraf edilmesi (Friedman, 1971:846-847 ve Friedman - Friedman, 1980:314).

İkincisi beklenmedik bir enflasyon yaratarak işsizliğin önlenmesi, üretimin (ve istihdamın) artırılmasıdır (Phillips Eğrisi). Üçüncüsü ise, enflasyonla gelir dağılımı değiştirilerek ekonomideki yatırımların teşvik edilmesidir. Ancak Friedman, enflasyonun sağladığı kazançların hepsinin geçici olacağını ve uzun dönemde topluma maliyetlerinin kazançlarını aşacağını vurgulamaktadır. Friedman Phillips Eğrisinde ifadesini bulan Enflasyon işsizlik trade-off'unu, bir önceki bölümde anlattığımız Doğal İşsizlik Oranı Hipoteziyle eleştirmektedir.

IV. Friedman'ın Normatif İktisadı ve İktisat Politikası Önerileri

Friedman, hem para talebinin hem de tüketim fonksiyonlarının istikrarlı olduğunu analizleriyle açıklayarak, ekonomiyi dengeden uzaklaştıran sorunların piyasadan kaynaklanan içsel sorunlar olmadığını, piyasaya yapılan dışsal müdahalelerden (dışsal şoklar) kaynaklandığını vurgulamaktadır. Friedman, ekonomiyi dengeden uzaklaştıran temel etken olarak görülen parasal faktörlerin ise temelde kamu sektörü tarafından yönlendirildiğini ve dolayısıyla dış şokların kamu kesimi tarafından yaratıldığını belirtmektedir. Bu durumda Friedman'ın temel sorunsalı, iktisadi/politik düzey ilişkileri içinde piyasanın ve devletin sınırlarını (işlevlerini) belirlemektir. Friedman bu konulardaki görüşlerini üç temel kitabında belirtmektedir: *Capitalism and Freedom* (1962), *Free to Choose* (1980) ve *Tyranny of The Status Quo* (1983). Piyasa, iktisadi ajanların faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlayan mekanizmadır. Piyasa bunu fiyatlar yoluyla gerçekleştirmektedir.

Friedman'a göre, iktisadi özgürlük bireysel özgürlüğün hem başlı başına bir ögesi, hem de politik özgürlük için gerekli bir ön koşuldur. İktisadi özgürlük, bireyin iktisadi faaliyetlerinde, "oyunun kuralları" içinde kalmak koşuluyla özgürce karar alabilmesidir. Piyasa bu iktisadi özgürlüğü, bireylerin gönüllü olarak ve her iki tarafın yararına olacak şekilde birbirleriyle mübadele ve işbirliğine girmesi yoluyla sağlamaktadır. Politik gücü elinde bulunduranların (devletin) diğerlerinin özgürlüğünü kısıtlamaması için devletin rolü sınırlandırılmalı ve politik gücün yoğunlaşması engellenerek yaygınlaştırılmalıdır. Bir toplumda iktisadi özgürlük ne kadar yaygın, politik gücün sınırlarının daraltılması ve toplumun özgürlüğünün tehlikeye uğramaması o ölçüde sağlanmış olur (Friedman ve Friedman, 1988:24).

Serbest piyasanın varlığı, devlete olan ihtiyacı ortadan elbette kaldırmamaktadır. Devletin önemli işlevleri vardır, ancak "özgürlüğümüzü koruması için kurduğumuz devletin, özgürlüğü yok edici bir Frankenstein'a dönüşmemesi" gerekmektedir. Bunun için temel ilke devletin faaliyetlerinin sınırlandırılması gereğidir: Devlet, vatandaşlarının iç ve dış güvenliğini, adalet ve düzenin sürekliliğini sağlamalı, özel antlaşmalara uyulmasını ve rekabetçi piyasaların güçlendirilmesini ve para sisteminin kontrolünü amaçlamalıdır. Bunlara ek olarak bazı yüksek maliyetli ya da dışsalıklar yaratan ve tüm toplumun yararına olan hizmetleri üstlenmelidir.

Paranın kontrolü konusu özellikle çok önemlidir: Tüm toplumu ilgilendiren böyle bir konuda birkaç kişiye güç ve yetki verilmesi kötü bir sistem oluşturacaktır. Bunun için en iyi yol, genel bir ilkedan hareketle parasal tedbirleri günün koşullarına ve çıkarlarına uygun olarak alan otoritelere karşı *kural-ların* belirlenmesidir (Parasal yüzde kuralı) (Friedman, 1960:77-99).

İkinci önemli ilke ise, hükümetin gücünün yaygınlaştırılmasıdır. "*Hükümet güç kullanacaksa, bunu ilde yapması eyalette yapmasından, eyalette yapması Washington'da yapmasından daha iyidir.*" Eğer merkezî hükümet güçlenirse, bu güçlenme büyük olasılıkla yerel hükümetlerin aleyhinde olacaktır (Friedman ve Friedman, 1988:36).

Friedman, Keynesci politikalara da ciddi eleştiriler getirmektedir. Artan devlet kontrol ve müdahaleleri eleştirilmekte ve iki temel noktada hatalı görülmektedir. Birincisi devlet faaliyetleri çeşitli alanlarda (konut yapımında, beslenme ya da giyimde, sağlık ve temizlik hizmetlerinde) tek tip standartlar getirerek etkinlik sağlasa da çeşitliliği ve çok sesliliği ortadan kaldırmaktadır. İkincisi, sadece iktisadî faaliyetlerde değil insan yaşamının başka alanlarında (bilim, sanat, kültür gibi gönüllü işbirliği, deneme-yanılma ve

kabul etme-reddetmeyle gelişen alanlarda) "görünmez elin" işlerliğini bozmaktadır (Friedman, 1980: 44-47). Bu düşünceler çerçevesinde Friedman Refah Devleti uygulamalarının ve devletin aşırı genişlemesinin yarattığı hantallıkların kaldırılması için devletin yapmaması gereken bir dizi faaliyet sayar: Bunlar, (fiyat, ücret, faiz, kira kontrolleri, ithal ve ihrac sınırlamaları gibi) iktisadî regülasyonun yanısıra radyo, televizyon gibi iletişim araçlarının kontrolü, kamu toplu konutu yapımı, posta hizmetlerindeki devlet tekeli gibi pek çok alanı kapsamaktadır (Friedman ve Friedman, 1988: 66-68).

Toplumda yoksulluğu ortadan kaldırmayı amaçlayan bir programın, insanlara belli bir meslek, yaş veya ücret grubu ya da örgütlerin ve sanayilerin üyesi olduğu için değil, sadece insan oldukları ve yoksul oldukları için yardım yapmayı tasarlaması gerektiğini vurgulamakta; bunun için de *Negatif Gelir Vergisi* kavramını geliştirmektedir. İndirim ve vergi muafiyetlerinden sonra geriye kalan vergilendirilebilir bir gelir varsa, birey, gelir vergisini ödeyecektir; ancak indirim ve muafiyetlerden sonra, kişisel gelir eksi ise, o zaman bu kişiler belli oranlarda negatif gelir vergisine (yani gelir yardımına) tâbi olacaklardır. Yardım oranları da artan oranlı olabilecektir. Bu uygulamada, ülkenin kişi başına gelir düzeyine bağlı olan vergiden bağışık minimum bir gelir düzeyinin saptanması gereği vardır (Friedman ve Friedman, 1988:308-310).

Friedman'ın genel olarak aktivist para ve maliye politikalarına güvenmediğini görüyoruz. Özellikle maliye politikası önemli gecikmeler yarattığı ve crowding-out olgusu sebep olduğu için etkisiz kabul edilmektedir. Maliye politikasına göre para politikası daha güçlü ve etkin görülmektedir.

Bunların dışında, piyasa ekonomisinin etkinliğini sınırlayan yanlış yapılanmaların bertaraf edilmesi için yapısal bazı politikalar önerilmektedir: Özelleştirme, deregülasyon,

çalışmayı ve yatırımı caydıran vergi politikalarının değiştirilmesi ve doğal işsizlik oranını azaltıcı ve işgücünün mobilitesini ve verimini arttıran (işçilerin yeniden eğitilmesi, başka yerlerde ve alanlarda çalışmaya yönlendirilmesi, iş arama ve iş bulma süreçlerinin kısıtlanması gibi) arz yanlı politikalar.

V. Sonuç Yerine

Friedman'ın, Keynesci bir dünyada moda olmayan fikirleri (liberalizmi ve miktar teorisini) savunma gözüpekliği dikkate değer bir entelektüel çabadır. O dönemde Chicago'lu olmak öğrencilere bile ek maliyetler yüklemiştir. Önceleri dışlanan, alay edilen, görüşleri kulak ardı edilen, ancak reel sorunlar karşısında dikkate alınmaya başlanan Friedman ve çevresinin Keynesci İktisadî eleştirisi ile oluşan Keynesyen/Monetarist tartışmasının, iktisat bilimi (hem iktisat teorisi hem de iktisat politikası) açısından canlı bir tartışma ortamı sağlayarak daha sonra gelişen ekoller için verimli bir zemin hazırladığı da bir gerçektir. Friedman'ın Keynesci iktisadın eleştirisinde, daha rahat tartışabilmek için IS-LM çatısını kullanması, sonraları bu iki ekol arasındaki tartışmanın basite indirgenerek sadece IS-LM eğrilerinin eğimleri hakkındaki tartışmaya dönüştüğü şeklinde değerlendirmelere yol açmıştır. Bize göre, tartışmanın başlangıcında birbirine tamamiyle zıt kutuplar olarak görünen Monetarist ve Keynesyen yaklaşımların 1980'lerde yakınlaşmış olmaları, tartışmanın önemsiz olduğunu değil, her iki kanattaki iktisatçıların birbirlerinden etkilenerek paradigmalardaki boşlukları bu etkilenimlerle doldurma çabalarını göstermektedir.

Günümüzde Monetarizm teorik önemini yitirmesine ve ondan kaynaklanan ve onu eleştiren Yeni-Klâsik İktisat, Anayasal İktisat gibi daha gelişmiş analizlere yerini bırakmasına rağmen, iktisat politikaları önerilerinin, 1980'lerden günümüze kadar gelişerek bü-

tün gelişmiş kapitalist dünyada, gelişmekte olan ülkelerde ve eski sosyalist şimdiki "geçiş" ekonomilerinde artan şekilde uygulamaya geçtiği görülmektedir. Bugün ABD ekonomisindeki büyüme/düşük işsizlik, düşük enflasyon ve artan verimlilik performansında yukarıda sözü edilen arz yanlı politikaların önemli katkıları olduğu gibi, AB ülkelerinin ekonomik politikalarını belirleyen Maastricht kriterlerinin de, Monetarizmin ve Anayasal İktisadın kurallar önerisinin daha geliştirilmiş ve detaylandırılmış uygulamaları olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Friedman'ın belirttiği gibi, "toplum yaşamında ortaya çıkan dalgalanmalar, öncelikle entelektüel düşünce ortamındaki değişikliklerle başlamakta, düşüncelerdeki dalgalanmalar on yıllar süren bir zaman içinde önce yavaşça, sonra hızlanarak geniş kitlelere yayılmakta ve toplumların otoritelere yaptığı baskılarla iktisadî, sosyal ve siyasal politikaları etkilemektedir. Bu değişimler bir ülkede başlayabilmekte, ama eğer dayanıklılığı kanıtlanırsa, tüm dünyaya yayılmaktadır. Olgularda ve uygulamalardaki değişiklikler yükselişe geçerken, düşünsel dalgalar alçalmaya ve karşıt/zıt düşünce akımlarıyla dengelenmeye başlamaktadır" (Friedman ve Friedman,1989). 1950 ve 1960'larda yükselişe geçen Yeni Liberal düşünce dalgaları, ancak 1980'lerden sonra iktisat politikalarına yaygınlaşmaya başlamış, 1990'larda ise pekişmiş ve hatta ayrıntılardaki bazı farklılıklara rağmen sosyal demokrat hükümetlerce de benimsenmiştir. Daha ne kadar bu politikaların yükselişte kalacağını ise zaman gösterecektir.

Kaynakça

- Friedman, M. (1953), *Essays in Positive Economics*, University of Chicago Press, Chicago.
- Friedman, M. (ed.) (1956), *Studies in the Quantity Theory of Money*, Chicago University Press.
- Friedman, M. (1957), *A Theory of Consumption Function*, Princeton University Press, Princeton.

- Friedman, M. (1959), "The Demand for Money: Some Theoretical and Empirical Results", *Journal of Political Economy*, 67(4), s. 327-351.
- Friedman, M. (1960), *A Program for Monetary Stability*, Fordham University Press. New York.
- Friedman, M. (1968), "The Role of Monetary Policy", *American Economic Review*, March, 58(1), s.1-17.
- Friedman, M. (ed.) (1969), *The Optimum Quantity of Money*, Chicago, Aldine.
- Friedman, M. (1970/a): "A Theoretical Framework for Monetary Analysis", *Journal of Political Economy*, 78(2), s. 328-337.
- Friedman, M. (1970/b), *The Counter Revolution in Monetary Theory*, Institute of Economic Affairs, London.
- Friedman, M. (1971), "Government Revenue From Inflation", *Journal of Political Economy*, 79(4), s. 846-856.
- Friedman, M. (1972), "Comments on the Critics", *Journal of Political Economy*, 80(5), s. 906-950.
- Friedman, M. (1975), *Unemployment versus Inflation? An Evolution of Phillips Curve*, IEA Lecture, No.2.
- Friedman, M. (1977): "Nobel Lecture : Inflation and Unemployment", *Journal of Political Economy*, 85(3), s.451-472.
- Friedman, M. ve R. Friedman (1980), *Free to Choose*, Penguin Books.
- Friedman, M. ve R. Friedman (1988), *Kapitalizm ve Özgürlük*, Çev:D.Erberk ve N. Himmetoğlu, Altın Kitaplar, İstanbul.
- Friedman, M. ve R. Friedman (1989), "İktisadi Düşünce Dalgaları:Toplumsal Yaşamın ve Düşüncenin Dönüşümü", T. YAY ve G. G. YAY (2000), *İktisat Yazıları: Metodoloji, Düşünce, Politika* içinde, Beta Yay., İstanbul.
- Hammond, J. D. (1999), *The Legacy of Milton Friedman*, Cilt 1, Edward Elgar, Cheltenham.
- Patinkin, D. (1972), "The Chicago Tradition, The Quantity Theory and Friedman", *Studies in Monetary Economics*, Harper International Edition, Harper & Row.
- Sally, R. (1998), *Classical Liberalism and International Economic Order: Studies in Theory and Intellectual History*, Routledge, London.
- Tobin, (1981), "The Monetarist Counter-Revolution Today-An Appraisal", *Economic Journal*, 91(361), s. 29-42.
- Wood, J. C. (Ed.) (1999), *Milton Friedman: Critical Assessments*, Routledge, London.
- Yay, G. G. (1988), *İktisadi Düşünce ve Monetarizm ve Milton Friedman'ın Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.Ü.S.B.F.
- Yay, G. G. (2000): "M. Friedman'ın Pozitif İktisat Metodolojisi Üzerine", T. Yay ve G. G. Yay, *İktisat Yazıları: Metodoloji, Düşünce, Politika* içinde, Beta Yay., İstanbul.
- * Bu Makale II. Uluslararası Liberal İktisatçılar Kongresi, 20-23 Nisan 2001 Kapadokya'da sunulmuştur.